نظام اداری هخامنشی در کتیبه های گلی یک موزه

وفا شمس

عکس: فارس

نور آفتابی که بر ویرانه های باشکوه و وهم انگیز تخت جمشید می تابد در تالارهای بدون سقف و دیواره منعکس می شود. ایرانیان هنوز به ارزش بی بدیل این معماری شکوهمند واقف نیستند و به همین دلیل چیز زیادی از فریادهای ارنست هرتسفلد نمی فهمند. این مرد آلمانی الاصل ناگهان از شادی فریاد می کشد و با لذت به قطعات گلی ای نگاه می کند که یکی یکی از خاک باستانی اتاقی که مربوط به باروی تخت جمشید است بیرون می آیند او حالا مقابل کشف بزرگ قرار گرفته. تاریخ پس از قرن ها رازی را بر آدم های عصر جدید افشا می کند. حدود ۳۰ هزار قطعه از شمال شرقی تخت جمشید بیرون می آیند و سپس برای مطالعه به مؤسسه شرق شناسی دانشگاه شیکاگو برده می شوند. ایرانیان آن زمان نمی دانستند لوح هایی که به بیرون از کشور برده شده اند ثابت خواهند کرد نیاکانشان در دورانی به نام عصر هخامنشی زندگی ای به مراتب مدرن تر از اکنون داشتند.

ایرانیان در سال ۱۳۰۲ خورشیدی، با صورتهای آفتاب سوخته و لهجه هایی در حیرت اموزی شدن و دیروزی بودن در جست وجوی کشف نفت بودند.

سالها بعد، درسال ۱۳۸۴ خورشیدی، ما روبروی این الواح می ایستیم. الواحی با خط میخی عیلامی. چگونه می توان باور کرد این تفکر مدرن متعلق به حدود ۲۵۰۰ سال پیش است.

رازهای کتیبه باستانی

در نمایشگاهی که چندی پیش در طبقه دوم ساختمان موزه ایران باستان برپا شد تعدادی از این گل نوشته ها به نمایش درآمد. خطوط درهم و برهم لوح ها نشان می داد در زمان حکومت هخامنشیان نظام اداری چگونه شکل می گرفت.

بسیاری از این کتیبه ها دارای نقش و مهر هستند. مهرها مربوط به مقاماتی اند که با ممهور کردن کتیبه ها به آنها سندیت می بخشیدند. درست مثل مهر کردن نامه های امروزی. شاید باور آن سخت باشد ولی همه چیزاز نظمی برنامه ریزی شده حکایت دارد. الواحی که امروز می توان روبروی آنها ایستاد و نگاهشان کرد روزی (در قرن ها پیش) دردستان مردان یا زنانی بوده که بخشی از امپراتوری بزرگ را تشکیل می داده اند. شاهرخ رزمجو، سرپرست مرکز پژوهش های هخامنشی موزه ملی ایران می گوید:«این گل نوشته ها مربوط به زمانی است که هنوز استفاده از سکه به عنوان پول(به طور کامل) مرسوم نشده بود و داریوش تازه داشت مقدمات ضرب سکه را فراهم می کرد. بنابراین پرداخت ها به صورت پرداخت موادغذایی به عنوان مواجب انجام می شد.

آن زمان تهران تقریباً هیچ بود و آدم های دنیا در ابتدای راه طولانی تولد یک نظام اداری مدرن قرار داشتند و تخت جمشید مرکز این زایش بزرگ جهانی بود. از نظر رزمجو، کتیبه های مورد بحث، نوشته های رسمی سلطنتی نیستند بلکه اسناد اداری هستند که می توان توسط آنها دریافت سازمان امپراتوری هخامنشی چگونه اداره می شد؛ در لوحهای سلطنتی تنها عقاید حکومت و فرمان ها مدنظر قرار داشت.»

اسناد گلی به نمایش گذاشته شده مربوط به فارس دوره هخامنشی می شود. فارس به معنای سرزمین پارس و نه استان فارس کنونی.

سال گذشته، دکتر «گیل ستاین» مدیر مؤسسه شرق شناسی دانشگاه شیکاگو ۳۰۰ قطعه از این اسناد تاریخی را به ایران بازگرداند تا برای مدتی زیر سقف های شیشه ای جلوی چشم ایرانیان نسل سال ۲۰۰۵ میلادی قرار گیرند. آنها بار دیگر به سرزمینی بازگشتند که موطن اصلی شان بود. روی برخی کتیبه ها و در کنار خط میخی، نوشته هایی دیده می شود که با مرکب نگاشته شده اند. این نوشته ها به خط آرامی هستند. یعنی همان خطی که خط و زبان اداری هخامنشی به شمار می رفت. رزمجو می گوید: «این نوشته ها نشان می دهند یک بایگانی دیگر به خط آرامی از روی این اسناد تهیه و نگهداری شده تادر صورت از دست رفتن بخشی از این اسناد اداری، بایگانی دوم در دسترس باشد.»

هرچند باور گفته های این کارشناس سخت است ولی نوشته های باستانی آن را ثابت می کنند. آنها وجود دارند و شاید در سکوت خود می خواهند پرده از رازی بردارند.

رودرروی مهر پدربزرگ کوروش

کوروش اول، پادشاه انشان و پدربزرگ کوروش کبیر شاید هیچگاه فکر نمی کرد روزی آدمهای قرن بیست و یک روبه روی نقشی بایستند که متعلق به مهر او باشد. این نقش مهر روی یک لوح بارو در سال بیست و دوم حکومت داریوش حک شده و در ضلع جنوبی نمایشگاه سنگ نوشته ها قرار دارد. لوح فوق از جمله اسناد پرداخت هایی است که از طرف حکومت به پیروان دین های مختلف داده شده و از آن به عنوان مواجب دینی نام می برند.

مهرهای مختلفی که روی کتیبه ها حک شده کمک زیادی به دانستن هنر هخامنشی می کند. مهرها نقش برجسته های زیادی دارند که در نقش برجسته های هخامنشی دیده نمی شوند. علاوه بر آن نوشته ها نیز می توانند به رمزگشایی رازهای خفته در سکوت قرون منتهی شوند. در متن کتیبه ها مانند کتیبه ای که مهر داریوش اول روی آن به چشم می خورد پرداخت موادغذایی به آیین ها و دین های مختلف گزارش شده است. پرداخت های فوق به پرستشگاهها، خدایان، کوهها و رودهای مقدس، روحانیون پارسی و عیلامی تقدیم شده.

اما این پایان قصه وهم آلود الواح گلی نیست. در زمانی که بسیاری ملل دنیا چیزی به نام حق برای زنان قایل نبودند و آنان را کالایی بیش نمی شمردند، کتیبه ها را از دیگری را فاش می کنند. سرپرست مرکز پژوهش های هخامنشی موزه ملی ایران به لوح هایی اشاره می کند که مربوط به مواجب مادران است. به کارمندان زنی که برای دولت کار می کردند پس از زایمان مواجب ویژه داده می شد.

از سویی اگرچه مواجب زنان معادل یک دوم مواجب مردان بود ولی اگر زنی به مسؤولیت خاصی می رسید سه برابر مردان مواجب دریافت می کرد.»

کتیبه ها از واقعیات سخن می گویند. شاید تاریخ سرشار از اغراق های تاریخ نویسان باشد ولی نوشته های روی کتیبه ها از درون یک حکومت نظام یافته به ما رسیده اند و به همین دلیل می توان با تکیه بر آنها خالصی و ناخالصی تاریخ را تشخیص داد. مانند آنچه اکنون در مورد حسابسری سالانه عصر هخامنشی می دانیم.

در گوشه ای از نمایشگاه لوحی وجود دارد که ثابت می کند آنها از یک سیستم پیشرفته حسابرسی استفاده می کرده اند. این لوح شبیه دفترهای بستانکار - بدهکار امروزی است که تمامی اطلاعات سالیانه در آن ثبت می شده تا اختلاف حسابها، کاستی ها و کم کاری های احتمالی مشخص شوند. در کنار این لوح دیدنی، نمونه ای از دفاتر بستانکار - بدهکار امروزی گذاشته اند و مخاطبان در حیرت از این شباهت می مانند. شباهتی که فاصله آن بیش از دو هزار سال است. چندی پیش رئیس موزه لوور فرانسه به تهران آمد. او نتوانست تعجب خود را از وجود چنین گنجینه ای پنهان کند؛ «چقدر عجیب!!!» راستی مرد شماره یک موزه بزرگی مانند لوور در آن لحظه دقیقاً به چه فکر می کرد؟

زمان زیادی از برداشته شدن قانون مجازات با گیوتین نمی گذرد.

تأیید کیفیت کالا در عصر باستان

تعدادی از لوح های گلی اشاره به پرداخت هایی دارند که به چاپارها داده می شد. از نظر رزمجو این متن ها اشاره به کهن ترین پرداخت هایی دارد که به سیستم دولتی پستی داده می شد. حتی اسبهای چالاک سیستم پستی نیز سهمیه جداگانه داشته اند. قطعاتی از گل نوشته های باروی تخت جمشید که در ایران به تازگی طبقه بندی شده به عنوان فعالیت متخصصان ایرانی به نمایش درآمده. سفال شکسته کشف شده به همراه این مجموعه مدرکی است که نشان می دهد لوحهادرون کوزه های سفالی نگهداری می شده اند. داستان عجیبی است. محموله های ارسالی، علاوه برآنکه مهر می خوردند به شکلی دیگر نیز کنترل می شدند. اگر مهر محموله به مهر اصلی مطابقت نداشت آنگاه در می یافتند که حامل آنها در حفظ امانت خیانت کرده. شکسته شدن این پلمب به معنای نداشتن کیفیت لازم کالابود. چنین مهرهایی چه چیزی به خاطر می آورد؟ آیا شبیه مهرهای کیفیت کالای فعلی نیست؟ چندماه پیش قلمی کشف شد که به دوره پروتو عیلامی تعلق دارد. هخامنشیان الواح گلی را در دست می گرفتند و با این قلم ها روی آنها می نوشتند. قلم فوق را می شود در نمایشگاه دید و شاید حتی بتوان با کمی دقت اثر دستی را که روزگاری با آن در بخشی از امپراتوری بزرگ پارس کار می کرده روی آن حس کرد.

رزمجو، تکه گلی را دست می گیرد و باقلمی که نوک آن به شکل قلم های عصر هخامنشی درست شده به خط میخی عیلامی می نویسد: «داریوش». خطی که سرشار ازمجهای مختلف است. حدود ۳ سال پیش، ۳۸ هزار قطعه خردشده توسط تیم تخصصی مرکز پژوهشهای هخامنشی موزه ملی طبقه بندی شده و یک جعبه از آنها به نمایش در آمده. شاید با کنار هم قرارگرفتن این قطعات شکسته رازهای جدیدی فاش شوند. رازهایی که [چه بخواهیم و چه نخواهیم] متعلق به تاریخ این سرزمین است. درست مثل موجیی که به مسافران داده می شد. نام مناطقی چون قندهار، هند، مصر، ساو(درآسیای صغیر)، شوش و کرمان به چشم می خورد.

کتیبه ها ثابت می کنند علی رغم باور عموم، تخت جمشید بیشتر یک مرکز بزرگ اداری بوده که «پرنکه» عموی داریوش نظارت بر سیستم های اجرایی آن را برعهده داشته.

تصویری از پرنکه، مرد شماره دو امپراتوری داریوش نیز در حجاری های باستانی وجود دارد.

وقتی اسکندر گره ها را سوزاند

قرنها می گذرد. سالهای بسیار که حوادث بیشماری بر ایران گذاشت.

اگر برخی سعی دارند اسکندر را یک قدیس تاریخی معرفی کنند اما ویرانه های تخت جمشید چیز دیگری را نشان می دهند. گل نوشته ها دارای ریسمانهایی بوده اند که از میان لوح رد می شده اند. رزمجو می گوید: «نمونه هایی از این ریسمانها که در آتش سوزی تخت جمشید سوخته و از داخل برخی قطعات بیرون آمده دراین نمایشگاه دیده می شود.»

گره ای کوچک نیز در نمایشگاه وجود دارد. گره ای که دوران حمله اسکندر را به خود دیده و حالا در آرامش موزه، شاید خواب لوحی را می بیند که روزی به آن وصل بود. گاه گره های کوچک چه سرنوشت بزرگی دارند. چند تار موی انسان نیز همراه این گل نوشته ها کشف شده که می توانند با همه ظرافت، جزء بزرگی از تاریخ باشند.

در بخشی دیگر نامهای اداری و حکومتی از سوی کارگزاران حکومتی هخامنشی دیده می شود که درون آنها دستور پرداخت به افراد مختلف [از جمله دختر داریوش] داده شده که کاتب و رساننده آن نیز در لوح نوشته شده. دراین متن چنین آمده: « به جمشید شراب برگوئید، پرنکه (عموی داریوش) چنین گفته: ۲۰۰ مریش شراب برای شاهدخت «ایرتشدونه» داده شود. شاه این دستور را داده است. ماه یکم سال نوزدهم پادشاهی داریوش. انسوکه (متن را) نوشت . «مزه» پیام را رسانید.»

شراب و جو در آن زمان به عنوان کالاهایی با ارزش محسوب می شدند که قابلیت معامله پایاپای را داشتند.

کتیبه ها را بیدار نکن

کتیبه ها ثابت می کنند هیچ اثری از برده داری و استفاده از نیروی کار اسیری در ایران باستان وجود نداشته و این دقیقاً نقطه مقابل برخی رفتارهای یونانیان است که خود را حامل تمدن درخشان زمان می دانستند. کتیبه ها بار دیگر به درون مرکز پژوهشها باز می گردند تا دوباره خوانده شوند. شاید این بار به نکات تازه ای دست یابیم. کتیبه ها بار دیگر در سکوت خود غوطه می خورند در حالی که حالا دیگر وظیفه شان را انجام داده اند. اکنون می دانیم در نظام اداری هخامنشی چه اتفاقی افتاده. بی هیچ تعصب کاذبی. لوح ها دوباره به خواب رفته اند. بیدارشان نکن. دارند خواب یک روز قبل از آتش سوزی اسکندر را می بینند.

یک جدول با دو شرح ۳۱۹۴

جدول روزنامه ایران دارای دو شرح «عادی و ویژه» است. در صورت تمایل به حل دوشرح ابتدا یکی از شرحها را با مداد حل کرده و سپس با پاک کردن جواب شرح اول، به حل شرح دوم بپردازید.

جدول عادی

افقی:

۱- متانت و وقار - طبق این اصل حیثیت، جان، مال، حقوق و ... اشخاص از تعرض مصون است مگر در مواردی که قانون تجویز کند

۲- اندیشه و نظر - ماده ای تیره رنگ، سیاه یا قهوه ای که در کف خیابان ها به کار می رود - برتر و سزاوارتر

۳- گودی ته دره - تکان و جنبش - رسم کردن و کشیدن

۴- پیشوا و راهنما - دهن کجی - راست و صحیح

۵- رود آرام - جنگ و نبرد - اهل هرات - شکوه

۶- پایه و بنیان - به جا آوردن عهد - بی گناه

۷- پیامبر کشتیبان - پسر اسفندیار در شاهنامه که به دست فرامرز کشته شد - مقاصد و اهداف

۸- رشوه دادن - یار دیرین «مثل»! - بنده زر خرید

۹- نمایش غم انگیز - کمک متقابل - شهر آرزو

۱۰- میوه چهارفصل - نگهبانی - جای روشنایی

۱۱- سیلی و تپانچه - خرامان - گل به سر جالیز - حرف همراهی

۱۲- از اقیانوس ها - از نداری ها حکایت می کند! - آبیار

۱۳- مرطوب - بچه چهارپایان - قلمه

۱۴- جاده معروف شمال - از گل های خوشبو - موی گردن اسب

۱۵- شهر باستانی ترکیه که سابقاً «قسطنطنیه» نامیده می شود - ایده آل

عمودی:

۱- حیران و آواره - تک و بی یار و یاور

۲- در جهالت بسر می برد - بیماری پا - مخترع تلگراف

۳- رستنی و نبات - جای ایستادن پیشنماز - وسایل

۴- ابر سفید - بوییدن - طول

۵- خسته ندارد - هدیه ای به عروس خانم - بغل و پهلو

۶- جناح لشکر - عضو تنفس - مرد بخشنده - خرس سماوی

۷- بی مانند و تنها - نامی برای آقایان - کشتی جنگی

۸- سرگرمی و تفریح - عتیقه و شیک - زن پاکدامن

۹- رها - موجود ترسناک خیالی - نام قدیم مشگین شهر

۱۰- واحد تنیس - پرچم - سنگ انداز - منفک

۱۱- جنگی که هلن فاتح آن شد - نوعی برنج مرغوب - مساوی

۱۲- رسیدگی به کاری - یکی از دو جنس - نژاد ایرانی

۱۳- یار و همدم - خواب نیست - ضد کابوس

۱۴- قیم و سرپرست - آماده - فرزند ابر!

۱۵- کاری که انجام آن از سوی مقامی واگذار و خواسته شده باشد- بی سر و پا و بی قید و بند

جدول ویژه

افقی:

۱- دلتنگ شدن - تیره ای از گیاهان دولپه ای پیوسته گلبرگ

۲- یک حرف و سه حرف - ناموری - ریاکار

۳- اشرار - سراپرده - تا زمانی که

۴- خوشبوکننده شیرینی - رایحه

- پرنده ای کوچک و خوش آواز

۵- مرطوب - جواب پشتک - راه رفتن به سبک کودکان! - قدرت و توان

۶- پارازیت و طفیلی - اهرم - قرض و دین

۷- شایسته - بدگمان، مخوف - همسر فرعون

۸- ورم - برنج شوشتری - فریاد بلند

۹- نام مرکب حضرت رسول در شب معراج - شاعر ملی انگلستان (رامشگران انگلیسی - زندانی شیلون) - هذیان

۱۰- آویزان و معلق - تنگ کوچک بلوری - واسطه میان دو تن

۱۱- معشوق - ایالتی در هند - ضدبایر - شهر اودیب شهریار

۱۲- خواندن اجمالی - پرنده شناگر - سیاه زخم

۱۳- شب را در جایی ماندن - تشنه فریب - شور و مشورت

۱۴- نوعی ماهی - نام قدیم مشهد - مرد بی زن

۱۵- اثری از «دیوید هربرت لاورنس» داستانسرای بزرگ انگلیسی (پسران و عشاق - طاووس سفید) - قطعه قطعه و پاره پاره

عمودی:

۱- جدیدترین فیلم «کریس ویچ» (تاریخ اکران: ۱۱ مارس ۲۰۰۵)- گیاهی پایا از تیره کاسنی با برگ های پهن و گل های کروی و خاردار

۲- فقیر - از فرشتگان مغضوب - مار بزرگ بی زهر

۳- برنا - کشوری صنعتی در قاره سرسبز- والده

۴- از گازهای کمیاب- سفید ترکی - بالاتر از سرهنگ

۵- بیماری - مرکز نیجریه - زن شوهرمرده

۶- تراوش و چکیدن - تقویت رادیویی - نیست شدن - مانع

۷- هر چیز مقدس که نزدیک شدن به آن ممنوع باشد - بزرگی ها و بخشش ها - رود آفت پیشه

۸- اولین نخست وزیر هند مستقل - پستی و خواری - عهد و پیمان

۹- مقابل خاص - نمایش - چهارپایان

۱۰- مذکر - رهرو - پشت - واحد پول تایلند

۱۱- سوگ و عزا - تأثیر گذاشتن - راندن

۱۲- کجاوه - آب روستایی - فرو نشاندن و پاشیدن

۱۳- اهل استان کویری - میانجیان - جمع راوی

۱۴- بانگ و ندا - واحد پول نیجریه - شاد باش گفتن

۱۵- داخلی ترین پرده مغز - نوشته ای که اصل و تبار و نام اجداد کسی در آن ذکر شده باشد

حل جدول عادی شماره ۳۱۹۳

حل جدول ویژه شماره ۳۱۹۳

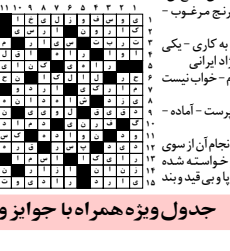

جدول ویژه همراه با جوایز ویژه در ایران پیام (نیازمندیهای روزنامه ایران)